

Migramatte

Et temahefte i praktisk regning
for hjem og samfunn for voksne innvandrere

Del 6 Personlig økonomi

Innhold

Del 6, Personlig økonomi

Budsjett	1
Regninger	4
Tatjana har glemt å betale en regning (dialog)	8
Inkasso	10
Ayse vil ha jobb (dialog)	11
Lønn og skatt	13
Khalida har hatt innbrudd i leiligheten (dialog)	15
Forsikring	17
Henryk sparer penger i banken (dialog)	23
Sparing	25
Sarah skal kjøpe leilighet (dialog)	27
Lån	28

Ord-forklaringer

inntekt
penger vi får

utgift
penger vi må betale

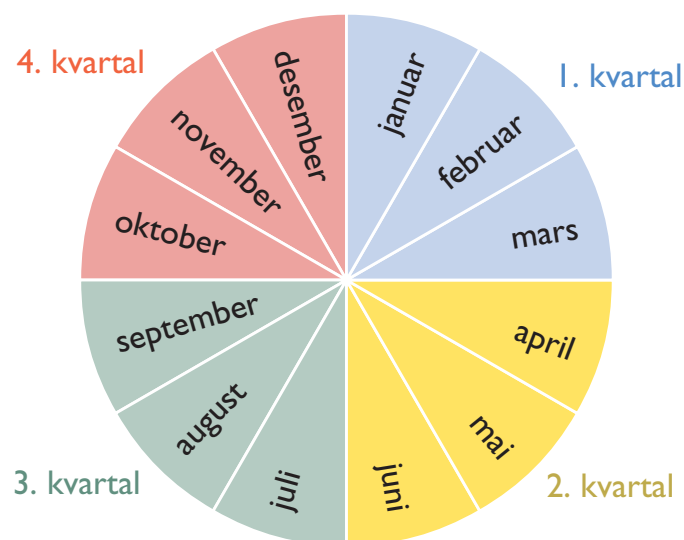
Budsjett

Et budsjett er en over-sikt over **inntekter** og **utgifter**.

Det er lurt å lage et budsjett når du skal plan-legge en reise eller gjøre store innkjøp. Det er viktig å plan-legge for å ha nok penger til å betale store regninger som for eksempel ned-betaling på lån.

I et måneds-budsjett kan vi se hvor mye penger vi kan bruke hver måned. Vi kan også se hvor mye penger vi kan spare hver måned. Faste utgifter er penger vi må betale hver måned, for eksempel hus-leie. Andre faste utgifter betaler vi hvert kvartal. Det vil si hver tredje måned. Noen regninger betaler vi hvert halv-år. Det vil si to ganger i året.

Vi deler året i 4 kvartaler. Hvert kvartal er 3 måneder. Et halv-år er 6 måneder. Det er det samme som 2 kvartaler.

Oppgave 6.1

- a) Hvor mange måneder er det i et kvartal? _____
- b) Vi betaler 12 000 kroner i året for strøm.
Hvor mye betaler vi for strøm per kvartal? _____
Hvor mye koster strømmen per måned? _____
- c) TV-lisensen koster 2 334,96 kr i 2009.
Hvor mye betaler vi per halvår? _____

Oppgave 6.2

Familien Torsen bor i Oslo. Både mannen og kona jobber. De får utbetalt 35 000 kroner til sammen i lønn hver måned. Hus-leien er 9 560 kroner per måned. De betaler også 3 300 kroner per måned for barne-hage for datteren sin. For måneds-kort på trikken betaler de 550 kroner hver.

a) Hvor mye må mannen og kona betale for måneds-kort til sammen? _____

De betaler 1 200 kr per kvartal for telefon.

b) Hvor mye betaler familien i måneden for telefon? _____

De betaler også TV-lisens 2 ganger i året. TV-lisensen koster ca. 1 200 kr per halvår.

c) Regn ut hva familien betaler per måned for TV-lisens. _____

d) Her er et måneds-budsjett for familien Torsen. Regn ut summen av inntektene og summen av utgiftene. Skriv svarene i tabellen.

e) Regn ut over-skuddet. Skriv svaret i tabellen.

	Inntekter	Utgifter
Lønn	35 000	
Barne-trygd	970	
Hus-leie		9 560
Barne-hage		3 300
Måneds-kort		1 100
Telefon		400
TV-lisens, ca.		200
Sum		
Over-skudd = inntekter – utgifter Overskuddet er til mat og andre utgifter.		

Oppgave 6.3 Jobb i grupper. Lag et måneds-budsjett for familien Ivanov.

Familien Ivanov består av 8 personer. Det er mor, far og 6 barn. 2 av barna går i barnehage og 4 går på skolen. Bli enige om hvor store alle inntektene og utgiftene er. Forslag til inntekter: lønn, barne-trygd. Forslag til utgifter: hus-leie, strøm, telefon, måneds-kort for buss, avis, lån og forsikringer. Er det flere utgifter dere vil ha med? Er det noen regninger familien Ivanov betaler hvert halv-år eller hvert kvartal? Husk å dele på riktig antall måneder.

Fyll ut tabellen.

Regn ut hvor mye familien kan bruke til mat og andre utgifter. Kan familien spare noe?

	Inntekter	Utgifter
Sum		
Over-skudd = inntekter – utgifter		

Hva må vi gjøre hvis det blir minus her? Diskuter.

Oppgave 6.4 Lag ditt eget måneds-budsjett. Kopieringsark på side 30.

Regninger

En **regning** viser hvor mye penger vi må betale for en vare eller tjeneste. Regningen viser hvem som skal betale pengene. Den viser også hvem som skal ha pengene.

Pengene skal betales til **mottakerens** bank-konto. **Konto-nummeret** står på regningen.

Alle regninger har en **betalings-frist**. Hvis du betaler for sent, må du ofte betale ekstra. Vi sier at vi betaler et **purre-gebyr**.

Ord-forklaringer

regning

papir som viser hva vi må betale

mottaker

her: den som skal ha pengene

konto-nummer

alle bank-kontoer har et eget nummer med 11 tall

betalings-frist

siste dato vi kan betale en regning uten å betale ekstra

purre-gebyr

ekstra penger som vi må betale hvis vi betaler for sent

Den som skal betale = betaleren

Den som skal ha pengene = mottakeren

Siste dato du kan betale regningen

Betalingsinformasjon

GIRO

Underskrift ved clearing

Betalingsfrist 12.05.2009

Betalt av
Nazir Ali
Furusetlia 8
1045 Oslo

Betalt til
Tele4
Telefonveien 73
0567 Oslo

Betalt konto

Kundeidentifikasjon (KID)
H 029387163

Kroner 570

Dire 50

TE konto 4009 45 28173

Banknummer <6250570333>

Kuttering tilbake

Tall som viser hvem som betaler regningen

Det vi skal betale

Mottakerens kontonummer

Oppgave 6.5 Se på regningen på forrige side og svar på spørsmålene.

- a) Når er betalings-fristen? _____
- b) Hvem skal betale regningen? _____
- c) Hvem er mottakeren? _____
- d) Hvilket konto-nummer skal regningen betales til? _____

Oppgave 6.6 Les teksten og svar på spørsmålene.

Amal får ofte regninger i posten. En dag har hun fått regning for **kringkastingsavgiften**.

Betalingsinformasjon

Lisensnummer: 320 473 905
Kringkastingsavgift

GØRO

Betalings-
frist 31.01.2009

Underskrift ved girering

Betalt av

Amal Larsen
Furusetlia 8
1045 Oslo

Betalt til

Norsk rikskringkasting
Lisensavdelingen
8607 Mo i Rana

Betalt konto

Kuttering
tilbake

Kundidentifikasjon (KID)

320473905920189

Kroner

1167

Øre

48 < 8 >

Til konto

60390562600

Blankettnummer

<6250570333>

- a) Hvor mye må Amal betale? _____
- b) Når er betalings-fristen? _____
- c) Amal betaler regningen 15 dager for sent.
Derfor må hun betale en **tilleggs-avgift** på 175,12 kr.
Hvor mye må hun betale til sammen? _____

Mer om regninger

Det er mange måter å betale regninger på. Når vi betaler en regning, må vi ofte betale et **gebyr**. Et gebyr er penger vi betaler til banken for å ordne med betalingen. Det er stor forskjell i pris på for eksempel **å betale kontant** og å bruke **nett-bank**.

Vi kan betale regninger kontant i banken eller på post-kontoret. Når vi betaler regninger kontant, må vi betale et stort gebyr.

Det er billigere å sende en **giro** i posten. Det kaller vi brev-giro. Hvis du bruker brev-giro, må du skrive konto-nummeret ditt på den. Du må også **under-skrive** giroen.

Noen betaler med tele-giro. Det betyr at de betaler regningen over telefon. Da må de **taste** inn mange av **opplysningene** på giroen, blant annet **KID-nummeret**.

Hvis du har Internett, kan du bruke nett-bank og betale med nett-giro. Nett-bank er ofte billigst.

Du kan også bruke avtale-giro. Det betyr at du og banken har en fast avtale. Bankens **trekker** pengene automatisk fra kontoen din, for eksempel hver måned.

Ord-forklaringer

kringkastings-avgift

alle som har TV må betale penger til staten, TV-lisens

tilleggs-avgift

her: det samme som purre-gebyr

gebyr

her: penger vi betaler til banken for den jobben den gjør

å betale kontant

når vi betaler med penger

nett-bank

bank-tjeneste på Internett

giro

skjema for flytting av penger fra en bank-konto til en annen bank-konto, se bilde side 161

å under-skrive

når vi skriver navnet vårt på for eksempel en regning

å taste

her: å trykke på knappene på telefonen

opplysning

informasjon

KID-nummer

tall som viser hvem som betaler regningen

å trekke

her: når banken tar ut penger fra en bank-konto

Oppgave 6.7 Er dette riktig? Sett X.

	Ja	Nei
a) Når vi betaler med brev-giro, bruker vi telefonen.		
b) Vi kan bruke Internett til å betale regninger.		
c) Det er alltid gratis å betale regninger.		
d) Når vi betaler med brev-giro, må vi huske å skrive under med navnet vårt.		
e) KID-nummer er det samme som konto-nummer.		
f) Det er dyrere å bruke brev-giro enn å betale kontant i banken.		

Oppgave 6.8 Hva hører sammen? Sett strek.

a) En brev-giro	penger vi betaler til de som ordner med betalingen.
Et gebyr er	ekstra penger du må betale hvis du betaler for seint.
Et purre-gebyr er	sender du i posten.
En nett-giro	betaler du på Internett.
b) Å betale en giro er	trekker banken penger automatisk fra kontoen din.
Når du bruker avtale-giro,	betaler du regninger ved hjelp av telefonen.
Når du bruker tele-giro,	å flytte penger fra en bank-konto til en annen bank-konto.

Ord-forklaringer**inkasso-varsel**

en skriftlig beskjed om at vi må betale en regning nå for å unngå større utgifter

å skylde

her: å ha gjeld

betalings-anmerkning

vi blir satt på en liste over dårlige betalere

register

her: liste over noe

å hende

å skje

betalings-evne

om vi har nok penger til å betale for nye ting

Tatjana har glemt å betale en regning

Tatjana: Hei Natasja. Jeg har fått en regning i posten. Det står **inkasso-varsel** på den. Vet du hva det betyr?

Natasja: Det betyr at du ikke har betalt en regning i tide. Da sender de ut et inkasso-varsel. Dersom det er gjort en feil, må du gi beskjed om det. Hvis ikke, må du betale.

Tatjana: Ja, det er en regning jeg skulle ha betalt. Jeg har fått så mange regninger i det siste. Jeg klarer ikke å betale nå.

Natasja: Jammen du må gjøre noe med en gang. Inkasso betyr at de du **skylder** penger, kan komme hjem til deg og ta ting du eier for å selge det.

Tatjana: Hva kan jeg gjøre?

Natasja: Du må snakke med dem du skylder penger med en gang.

Tatjana: Jeg får se på regningen en gang til. Jeg visste ikke at det var så nøye.

Natasja: Det er veldig viktig å passe på. Du kan også få en **betalings-anmerkning** hvis du somler med å betale regninger.

Tatjana: Hva er en betalings-anmerkning?

Natasja: Da kommer du i et **register**. Det kan **hende** at du ikke får lån, forsikring, telefon-abonnement og andre ting hvor de sjekker **betalings-evnen** din.

Tatjana: Jeg skal ringe med en gang. Takk for gode råd!

Oppgave 6.9 Er dette riktig? Sett X.

	Ja	Nei
Et inkasso-varsel må vi alltid betale innen fristen.		
Tatjana har god kontroll over pengene sine.		
Det er ok å betale regninger for seint.		
Tatjana har mange regninger å betale.		
Hvis vi ikke betaler, kan de vi skylder penger, ta tingene våre.		
Dårlig betalings-evne betyr at vi har god råd.		

Oppgave 6.10 Sett inn riktig ord i setningene.

Tatjana har fått _____ i posten. Et inkasso-varsel må hun

inkasso-varsel
gave
brev

_____ innen fjorten dager. Hvis hun ikke betaler, kan hun

kaste
brenne
betale

komme i et _____ over dårlige betalere. Hvis hun ikke kan

selskap
register
hus

betale, må hun snakke med dem hun _____ penger.

skaffer
skyter
skylder

Ord-forklaringer

betalings-påminnelse
en regning med beskjed
om at vi har glemt å
betale

inkasso-varsel
en skriftlig beskjed om
at vi må betale en regning
nå for å unngå større
utgifter

betalings-oppfordring
brev fra et inkasso-
selskap om at nå må vi
betale

Inkasso

Hvis vi ikke betaler, får vi en **betalings-påminnelse** i posten. Da må vi ofte betale purre-gebyr. Hvis vi fortsatt ikke betaler, får vi et **inkasso-varsel**.

Det kan bli veldig dyrt å ikke betale regninger i tide.

Vi kan komme i et register over dårlige betalere. Da kan vi bli nektet å få lån i banken.

Oppgave 6.11 Les teksten. Svar på spørsmålene.

- a) Nazira har fått en regning på 4 000 kr. Hun betaler ikke. Noen uker etter får Nazira et inkasso-varsel. Hun betaler fremdeles ikke. Noen uker senere får Nazira en **betalings-oppfordring** fra et inkasso-byrå. Nå er regningen på 4 885 kr.

Hvor mye må Nazira betale ekstra? _____

- b) Nazira betaler fremdeles ikke. Noen uker etter får hun en ny betalings-oppfordring. Nå må Nazira betale 1 770 kr i tillegg til den første regningen.

Hvor mye må Nazira betale i alt nå? _____

- c) Snakk sammen. Hva kan Nazira gjøre hvis hun ikke har penger å betale med?

Ayse vil ha jobb

Ayse har vært hjemme med små barn i 4 år. Nå vil hun ha jobb. Hun snakker med Fatima. Fatima har jobbet i mange år.

Ayse: Hvordan er det å ha full jobb samtidig som du har små barn?

Fatima: Det er **slitsomt**. Hverdagen blir travel. Men jeg liker jobben min. Det er også fint å tjene egne penger.

Ayse: Jeg må også få meg en jobb. Mannen min har blitt syk og kan ikke jobbe lenger. Han får **uføre-trygd** fra trygde-kontoret. Men han får mindre i uføre-trygd enn det han fikk i **lønn** da han jobbet.

Fatima: Vi har heldigvis jobb begge to. I tillegg til lønna får vi jo **pensjons-poeng** når vi jobber. Det er godt å vite at vi får en bra **alders-pensjon** når vi blir gamle.

Ayse: Jeg har valgt å være hjemme sammen med barna mine. Jeg får også pensjons-poeng, men ikke så mange som du som jobber.

Fatima: Jeg håper du får en jobb snart. Da treffer du andre voksne mennesker på jobben, og kan få nye venner.

Ayse: Ja. Det var fint å være hjemme med barna. Men nå har barna begynt i barne-hage. Da må jeg ikke være hjemme om dagen. Og vi trenger pengene nå som mannen min er uføre-trygdet.

Ord-forklaringer

slitsomt

tar mye krefter, gjør at vi blir slitne

uføre-trygd

penger vi får når vi er så syke at vi ikke kan jobbe lenger

lønn

penger vi får for å jobbe

pensjons-poeng

mange pensjons-poeng gjør at vi får høyere pensjon

alders-pensjon

penger vi får når vi er eldre enn pensjons-alderen. Vanlig pensjons-alder i Norge er 67 år.

Oppgave 6.12 Er dette riktig? Sett X.

	Ja	Nei
a) Ayse har jobbet i mange år.		
b) Hverdagen til Fatima er travel.		
c) Mannen til Ayse er syk og kan ikke jobbe lenger.		
d) Jobb og uføre-trygd gir like mye penger.		
e) Vi får pensjons-poeng når vi er hjemme med små barn.		
f) Alders-pensjon er penger vi får når vi blir gamle.		
g) Alle får like mye penger i alders-pensjon.		

Oppgave 6.13 Snakk sammen.

- a) Hvorfor vil Ayse ha jobb?
- b) Hva er pensjon?
- c) Hvordan kan vi ordne hverdagen i en familie med barn når begge foreldrene jobber?

Lønn og skatt

Når vi jobber, tjener vi penger. Pengene vi tjener heter lønn. Vi får ofte samme lønn hver måned. Det heter **fast lønn**. Vi kan også få betalt for hver time vi jobber. Det heter **time-lønn**. Når vi har en jobb, får vi også **ferie-penger**. Hvor mye vi får i ferie-penger, er avhengig av lønna vår året før.

Vi må betale **skatt** av lønna vår. Vi må også betale skatt av pensjon, av renter vi har tjent og hvis vi eier store **verdier**, som hus og hytte. Vi må ikke betale skatt av for eksempel **barne-trygd**, **kontant-støtte** og **bo-støtte**.

Alle får et **skatte-kort** fra **liknings-kontoret**. Skatte-kortet sier hvor mye skatt vi skal betale. Vi må alltid gi riktig informasjon til liknings-kontoret så vi betaler riktig skatt. Skatte-kortet må vi levere til arbeids-giver tidlig i januar. Hvis vi ikke leverer skatte-kortet innen fristen, må vi betale 50 % skatt.

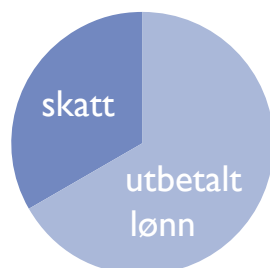
Arbeids-giver trekker skatten automatisk. Resten av lønna får vi **utbetalt**. Hvis du er **selv-stendig nærings-drivende**, må du passe på å betale skatten selv. Vi kan bli **straffet** hvis vi ikke betaler skatt.

Hvor mye skatt vi betaler, **varierer** med hvor mye vi tjener. Skatten varierer også blant annet med hvor mye vi eier, hvor mye lån vi har, og hvor mye penger vi har i banken. Får vi høyere lønn, må vi ofte betale mer skatt.

Studenter og skole-ungdom har ofte **fri-kort**. Med fri-kort kan vi tjene 29 997 kr i 2005 uten å betale skatt. Hvis vi har fri-kort, må vi betale 50 % skatt på det vi tjener mer enn 29 997 kr.

Skatte-pengene går til staten, fylkes-kommunen og kommunen du bor i. Pengene brukes til **offentlige** utgifter som blant annet skole, sykehus, veier og lønn til de som jobber i stat og kommune.

Månedslønn

Ord-forklaringer

fast lønn

vi får like mye penger hver måned

time-lønn

vi får betalt for de timene vi jobber

ferie-penger

penger vi får når vi har ferie fra jobben vår.

skatt

her: penger vi betaler av lønna vår til staten og kommunen

verdi

her: noe som koster mye penger

barne-trygd

penger vi får når vi forsørger barn under 18 år

kontant-støtte

penger vi får når vi har små barn, fra 1 til 3 år, som ikke går i barne-hage

bo-støtte

penger til bo-utgifter som vi kan få fra kommunen hvis vi har veldig liten inntekt

skatte-kort

et skjema som sier hvor mye skatt vi skal betale

liknings-kontor

offentlig kontor som har med skatt å gjøre

arbeids-giver

den vi jobber for, og som betaler lønna vår

utbetalt lønn

den delen av lønna vi kan bruke

selv-stendig

nærings-drivende
en person som er sjef for seg selv, for eksempel har en butikk

straff

her: betale bot, kanskje komme i fengsel

å variere

å være forskjellig, ulik

fri-kort

skatte-kort for de som tjener lite penger, og som derfor ikke må betale skatt

offentlig

noe som har med stat og kommune å gjøre

Oppgave 6.14 Sett inn ordene på riktig sted i teksten.

barne-trygd, fast lønn, ferie-penger, skatt, time-lønn

Når vi får samme lønn hver måned, heter det _____.

Vi kan også få betalt for hver time vi jobber, da får vi _____.

Vi må betale _____ av pengene vi tjener. Vi betaler ikke skatt av _____.

_____ . I ferien får vi _____.

Oppgave 6.15

a) Nusrat jobber 5 timer 5 dager i uka.

Hvor mange timer jobber hun i løpet av en uke? _____

b) Hun tjener hundre kroner i timen. Hvor mye tjener Nusrat denne uka? _____

c) Det er 4 uker i en måned. Hvor mye tjener Nusrat i måneden? _____

d) Nusrat betaler 30 % i skatt. Hvor mye betaler Nusrat i skatt i måneden? _____

e) Hvor mye får Nusrat utbetalt i måneden? _____

Oppgave 6.16

Sherife jobber i en kiosk i helgene. Lørdager tjener hun 100 kr i timen, og søndager tjener hun 150 kr i timen. En helg jobber Sherife 4 timer på lørdag og 8 timer på søndag. Hvor mye tjener hun denne helgen? _____

Oppgave 6.17

a) Petrov tjener 16 000 kr på en måned.

Han betaler 25 % i skatt. Hvor mye får Petrov utbetalt? _____

b) Petrov hadde glemt å levere skatte-kortet sitt.

Hvor mange prosent skatt måtte han betale da? _____

c) Hvor mye får Petrov utbetalt denne måneden? _____

Khalida har hatt innbrudd i leiligheten

Asli: Hei Khalida. Har det hendt noe? Du ser litt sliten ut.

Khalida: Ja, det har vært **innbrudd** i leiligheten min. Det er mye å **ordne**. Jeg må snakke med **forsikrings-selskapet**. Og så må jeg få **reparert** døra og fylle ut et **skade-skjema**. **Tyvene stjal** TV-en, **smykkene** mine, noen **kontanter** og flere andre ting.

Asli: Å, så dumt. Men det var bra du hadde **forsikring**. Får du **dekket** alt?

Khalida: Nesten. Jeg hadde heldigvis låst døra, så jeg får tilbake det meste fra forsikrings-selskapet. Men TV-en var ganske gammel, så da får jeg ikke dekket alt til ny TV. Og så må jeg jo betale **egen-andel**. Egen-andelen min er på 4 000 kr.

Asli: Må døra være låst for at forsikringen skal dekke utgiftene?

Khalida: Ja, døra må være låst. Jeg er også glad for at jeg hadde **fotografert** alle smykkene mine. Da **husker** jeg hva jeg hadde, og får penger slik at jeg kan kjøpe nye.

Ord-forklaringer

innbrudd

her: noen går inn i leiligheten uten lov

å ordne

å rydde opp i

forsikrings-selskap

et selskap vi forsikrer noe i, så vi kan få penger til å kjøpe nytt eller reparere hvis det blir stjålet eller blir ødelagt

å reparere

å ordne, å få i stand

skade-skjema

papir vi må fylle ut for eksempel når noe er stjålet eller skadet for å få penger fra forsikrings-selskapet

tyv

en person som tar ting fra andre

å stjele, stjeler, stjal, har stjålet

å ta noe uten lov

smykke

for eksempel arm-bånd, ring, hals-kjede

kontanter

penger

forsikring

en avtale hvor vi betaler for å sikre oss, slik at vi kan få tilbake penger hvis noe skjer

å dekke

her: forsikrings-selskapet betaler penger for noe som er borte eller ødelagt

egen-andel

her: penger vi må betale selv når det har skjedd noe. Forsikrings-selskapet betaler resten.

å fotografere

å ta bilde av noe, å bruke kamera

å huske

her: å ikke glemme, å vite

Ord-forklaringer

ekkel
ikke hyggelig

fremmed
ukjent, noen vi ikke vet
hvem er

Asli: Får du tilbake pengene du hadde hjemme?

Khalida: Nei, jeg hadde akkurat vært i banken og tatt ut penger. Jeg får ikke dekket alt. Det er **ekkel** å tenke på at det har vært **fremmede** inne i leiligheten min. Men nå må jeg hjem. Mannen som skal reparere døra, kommer nå. Ha det.

Asli: Ha det bra. Jeg håper det ordner seg.

Oppgave 6.18 Er dette riktig? Sett X.

	Ja	Nei
a) I et forsikrings-selskap får vi mye god mat.		
b) Etter et innbrudd må vi fylle ut et skade-skjema.		
c) Det er lurt å fotografere smykker og andre dyre ting vi har hjemme.		
d) Egen-andel er penger vi får fra forsikrings-selskapet.		
e) Hvis TV-en er gammel, får vi mindre penger fra forsikrings-selskapet enn for en ny TV.		

Oppgave 6.19 Sett inn ordene på riktig sted i teksten.

skade-skjema, låst, forsikring, dekker, egen-andel, innbrudd

Det har vært _____ i leiligheten til Khalida.

Khalida hadde heldigvis _____.

Døra var _____. Khalida må fylle ut et _____.

Hun må betale en _____ på 4 000 kr.

Forsikrings-selskapet _____ det meste av utgiftene.

Ribbet. Etter brannen på Nesodden i forrige uke mistet flere familier alt de eide.

FOTO: TRYGVE INDRELIID

En av dem, Runar Todok, trodde innboforsikringen var i orden, men det viste seg at det var den ikke.

Hver 10. Oslo-leilighet uforsikret

Hver tiende leilighet i Oslo mangler innboforsikring. Unge, innvandrere og familier med dårlig råd er de som oftest dropper forsikring.

fakta

Gode råd

- ▼ Sjekk forsikringspapirene minst en gang i året.
- ▼ Tenk på hva som kan gå galt og hvordan du kan forebygge det.
- ▼ Ta bilde eller videofilm av innboet og skriv lister med verdier du har. Oppbevar dokumentasjonen hos familie, venner eller i en bankboks.

dok, en av dem som ble rammet, fikk sjokk da han oppdaget at eiendelene ikke var forsikret. Han forteller til Dagbladet at han trodde alt var i orden.

– Moralen er at folk må huske å sjekke forsikringene sine, sier Todok.

Og han er ikke alene. MMI-undersøkelsen viste at 15 000 personer var usikre på om de

Utklipp fra Aftenposten 26. juni 2004

Forsikring

Vi har mange forskjellige typer forsikringer. Noen forsikringer **må** vi ha, og andre forsikringer bør eller kan vi ha. Når vi kjøper en forsikring, betaler vi penger til et forsikrings-selskap. Hvis det skjer noe galt med det vi har forsikret, får vi penger tilbake fra forsikrings-selskapet. Avtalen med forsikrings-selskapet er ofte for 1 år av gangen. Hvis det ikke skjer noe med det vi har forsikret, får vi ikke penger tilbake.

Ord-forklaringer

skade-forsikring

forsikring for ting, for eksempel innbo

livs-forsikring

forsikring ved sykdom, ulykker eller død

ene-bolig

hus, villa

innbo

det vi eier i en leilighet eller et hus, f.eks. kjøleskap, møbler og klær

å brenne

å ta fyr, brann

å påføre skade

å være skyld i at noen eller noe blir skadet

å over-forsikre

å ha flere forsikringer for det samme. Det er unødvendig.

Husk:

Det er viktig å ha forsikring.

Sjekk før du kjøper forsikring:

- Hvilke forsikringer trenger du?
- Sjekk priser!
- Sjekk vilkår!
- Sjekk betingelser!
- Er du **over-forsikret**?

Vi har to hoved-typer forsikring, **skade-forsikring** og **livs-forsikring**. Først skal vi se på forskjellige skade-forsikringer.

Skade-forsikring

Skade-forsikring er for ting vi eier. Vanlige skade-forsikringer er bolig-forsikring, innbo-forsikring, bil-forsikring og reise-forsikring. De ulike forsikrings-selskapene kan ha litt forskjellige navn på forsikringene.

Bolig-forsikring

Alle bør forsikre hjemmet sitt.

Bor vi i et boretts-lag, er ofte selve leiligheten forsikret gjennom boretts-laget. Bor vi i **ene-bolig**, må vi ofte forsikre selve huset selv.

Tingene vi eier i hjemmene våre, må vi alltid forsikre selv. Dette kaller vi **innbo**-forsikring eller hjem-forsikring. Det kan bli veldig dyrt å kjøpe alt nytt hvis leiligheten **brenner**, eller det er innbrudd.

Bil-forsikring

Har vi bil, må vi ha ansvars-forsikring. Da er vi forsikret hvis vi **påfører** andre **skader**.

Vi kan også ha kasko-forsikring. Da er vi forsikret mot skader på bilen som vi selv er skyld i. Vi er også forsikret hvis bilen vår blir stjålet.

Del-kasko er en liten kasko-forsikring som blant annet dekker tyveri, men ikke skader på egen bil hvis det er vår egen skyld. Hvis bilen er gammel, kan det være lurt å ha del-kasko. Full kasko-forsikring er dyrere enn del-kasko.

Reise-forsikring

Når vi reiser på ferie, er det lurt å ha en reise-forsikring. Reise-forsikringen dekker for eksempel hvis noen stjeler **bagasjen**, og hvis vi blir syke og må til lege.

Vi kan kjøpe reise-forsikring for 1 enkelt reise. Men vi kan også kjøpe en **hel-års** reise-forsikring. En hel-års reise-forsikring gjelder for alle reiser i et helt år.

Husk å sjekke **forsikrings-vilkårene**. Det kan være **begrensninger** på hvor lenge vi kan være borte og på alderen vår.

På reiser i **EØS**-land trenger vi et **Europeisk helse-trygd-kort** fra trygde-kontoret. Da får vi dekket utgifter ved offentlige helse-tjenester i EØS-land hvis vi blir syke.

I mange reise-forsikringer er det inkludert en **avbestillings-forsikring**. Hvis vi har avbestillings-forsikring, får vi igjen pengene for billetten hvis vi blir syke og ikke kan reise. Da må vi ha **lege-erklæring**.

Livs-forsikring

En annen hoved-type forsikring er livs-forsikring. Med livs-forsikring kan familien få penger hvis noen i familien dør, blir skadet i en **ulykke** eller får en alvorlig sykdom. Livs-forsikring er spesielt viktig hvis vi har gjeld eller har nær familie som er **avhengig av** oss og inntekten vår.

Det går også an å kjøpe livs-forsikring som blir utbetalt hvis vi blir syke og ikke kan jobbe lenger. Det er også mulig å spare penger i et forsikrings-selskap. Pengene blir utbetalt når vi for eksempel blir pensjonister.

For noen av disse forsikringene vil forsikrings-selskapet be om opplysninger om vår helse. Det kan hende at vi ikke får rett til utbetaling hvis vi blir syke eller dør av en sykdom vi hadde før vi kjøpte forsikringen.

Ord-forklaringer

bagasje

det vi har med oss når vi reiser

hel-års

noe som gjelder for hele året

forsikrings-vilkår

bestemmelser om pris, når vi får igjen penger, hvor stor egen-andel vi skal betale ved skade og så videre

begrensning

her: når forsikringen ikke gjelder

EØS

et økonomisk samarbeid mellom mange land i Europa

Europeisk helse-trygd-kort

et kort vi må ha med når vi reiser i EØS-land

lege-erklæring

her: skriftlig beskjed fra lege om at vi er syke

ulykke

her: skade, (stort) uhell

å være avhengig av

å trenge noe

Ord-forklaring**fag-forening**

alle som jobber kan være med i en fag-forening. Fag-foreningen skal støtte de som arbeider.

Hvilket forsikrings-selskap skal vi velge?

Det er mange forsikrings-selskaper. Prisene på forsikring er forskjellige fra selskap til selskap. Forsikrings-vilkårene, hva forsikringen dekker, og egen-andelene kan også være forskjellige.

Det er lurt å sjekke priser og vilkår på de forsikringene vi skal ha, i flere forsikrings-selskaper før vi kjøper forsikring.

Vi får ofte rabatt hvis vi har mange forsikringer i samme selskap. Vi kan kanskje få billigere forsikringer hvis vi er medlem i for eksempel en **fag-forening**.

Oppgave 6.20 Er dette riktig? Sett X.

	Ja	Nei
a) Hvis vi bor i ene-bolig, bør vi forsikre huset vårt.		
b) Møbler og hvite-varer kaller vi for innbo.		
c) Det er billig å kjøpe alt innboet på nytt.		

Oppgave 6.21 Er dette riktig? Sett X.

	Ja	Nei
a) Alle som har bil, må ha ansvars-forsikring.		
b) Alle som har bil, må ha kasko-forsikring.		
c) En ansvars-forsikring dekker skader vi påfører andre biler.		

Oppgave 6.22 Sett inn ordene på riktig sted i teksten.

innbo-forsikring, forsikrings-selskap, Europeisk helse-trygd-kort,
reise-forsikring, ansvars-forsikring, kasko-forsikring, kort

En forsikring kjøper vi i et _____ . Tingene vi eier i hjemmet

vårt, er forsikret når vi har _____. Har vi bil, må vi ha _____.

Det kan også være lurt å ha _____ hvis bilen er ganske ny. Når vi

skal ut og reise, er det lurt å ha en _____. Ved reiser i EØS-land bør vi

ha med et _____ som heter _____.

Oppgave 6.23 Sett strek så setningene stemmer.

Europeisk helse-trygd-kort

Innbo-forsikring

Ansvars-forsikring

Del-kasko

Reise-forsikring

Forsikrings-vilkårene

må vi ha hvis vi har bil.

kan dekke hjem-reise hvis vi blir syke i utlandet.

forsikrer for eksempel komfyr og klær.

trenger vi på reiser i EØS-land.

forteller hva forsikringen dekker.

dekker for eksempel tyveri av bil.

Oppgave 6.24 Sjekk hjemme.

Hvilke forsikringer har du og familien din?

Oppgave 6.25

a) Skriv opp alle tingene du har hjemme i stua di.

Hvor mye koster det å kjøpe alt nytt? _____

b) Hvor mye koster det å kjøpe alle klærne du trenger på nytt? Du kan ikke vente til det blir salg, så du må kjøpe klærne til full pris. _____

Oppgave 6.26

Ahmed bor i en 1-roms leilighet. Hvor mye tror du han må forsikre innboet sitt for? _____

Oppgave 6.27

Nazir betaler 1 260 kr i innbo-forsikring i året.

Hvor mye betaler hun per måned? _____

Oppgave 6.28 Snakk sammen.

Familien Begum bor i et boretts-lag. En dag brenner det i leiligheten til familien Begum. Det blir vann-skader og røyk-skader i leiligheten. Familien har ikke innbo-forsikring.

a) Hvem må betale for skadene på leiligheten?

b) Hvem må betale for skadene på innboet i leiligheten?

Henryk sparer penger i banken

- Jarek:** Hei Henryk. Så glad du ser ut!
- Henryk:** Ja, jeg har fått jobb. Det er mange hyggelige mennesker på jobben min. Og lønna er så stor at jeg kan **spare** penger.
- Jarek:** Hvor har du pengene dine?
- Henryk:** Jeg har en **lønns-konto** i banken. Lønna kommer inn automatisk på lønns-kontoen. Jeg har også en **spare-konto**. Jeg setter inn litt på spare-kontoen hver måned. Da er det lettere å ikke bruke opp pengene.
- Jarek:** Hva er forskjellen på en lønns-konto og en spare-konto?
- Henryk:** Det er høyere **rente** på spare-kontoen min enn det er på lønns-kontoen. Fra lønns-kontoen kan jeg ta ut penger så ofte jeg vil, men fra spare-kontoen kan jeg bare ta ut penger 6 ganger i året. Hvis jeg tar ut penger oftere, må jeg betale for det.
- Jarek:** Hva er renter egentlig?
- Henryk:** Det er betaling fra banken for at de får låne pengene mine. Jeg må selv betale renter hvis jeg låner penger fra banken.
- Jarek:** Hvordan tar du ut penger?
- Henryk:** Jeg kan bruke **bank-kortet** mitt og ta ut penger i en mini-bank. Da må jeg huske **koden** min. Koden er **hemmelig**. Jeg kan også ta ut kontanter i banken. Eller jeg kan bruke bank-kortet til å betale med i butikken. I en del butikker kan jeg ta ut penger når jeg betaler med kort.
- Jarek:** Hva sparer du til?
- Henryk:** Jeg sparer for å få penger til å kjøpe nytt hvis noe går i stykker. Jeg sparer også til en reise for hele familien.

Ord-forklaringer

å spare

her: å samle på penger vi ikke trenger akkurat nå

lønns-konto

konto som lønn og andre inntekter settes inn på, heter også bruks-konto

spare-konto

konto hvor vi setter inn penger vi skal spare, heter også høy-rente-konto

rente

her: penger vi får fra banken når vi har penger i banken, eller som vi må betale hvis vi har lån

bank-kort

et kort vi kan ta ut penger og handle med

kode

her: et tall vi må bruke for å ta ut penger med bank-kortet

hemmelig

her: noe bare du vet

Oppgave 6.29 Er dette riktig? Sett X.

	Ja	Nei
a) Henryk har fått jobb.		
b) Henryk har ikke nok penger til å spare.		
c) Henryk har en lønns-konto og en spare-konto.		
d) Det er høyere rente på spare-kontoen enn på lønns-kontoen.		
e) Henryk kan ta ut penger 6 ganger i året fra lønns-kontoen.		

Sparing

Har vi mer penger enn vi bruker, kan vi spare penger. Det er mange forskjellige måter å spare penger på. Vi kan spare penger i banken, i **aksjer**, i **aksje-fond** og i andre fond.

Det er viktig å sjekke de forskjellige **spare-tilbudene**. Renta kan variere. Gebyrene er også forskjellige.

Når vi setter penger i banken, heter det et **innskudd**. Når vi tar ut penger, gjør vi et **uttak**.

Ord-forklaringer

aksje

en del vi eier i et aksjeselskap

aksje-fond

mange forskjellige aksjer

spare-tilbud

de betingelsene banken har

innskudd

penger vi setter inn i banken

uttak

penger vi tar ut av banken

Oppgave 6.30 Er dette riktig? Sett X.

	Ja	Nei
a) Vi kan spare penger i banken.		
b) Alle banker har samme gebyrer.		
c) Når vi tar penger ut av banken, kaller vi det et innskudd.		
d) Alle banker har samme spare-renter.		

Oppgave 6.31

Barbara sparer 500 kr hver måned. Hvor mye har hun spart på 1 år? _____

Oppgave 6.32

- a) Maryan har 10 000 kr i banken. Renta er 1 % per år.
Hvor mye har hun i banken etter 1 år? _____
- b) Asli har 10 000 kr i banken. Renta er 2 % per år.
Hvor mye har hun i banken etter 1 år? _____
- c) Hvor mye mer har Asli i banken enn Maryan etter 1 år? _____

Oppgave 6.33 Snakk sammen 2 og 2. En av dere kjøper mat i butikken, og den andre er kassa-dame. Hva sier dere?

- a) Du er i butikken og kjøper mat for 275 kr. Du vil ta ut 500 kr i tillegg. Hvor mye tar du ut til sammen?
- b) Du er i butikken og kjøper mat for 318 kr. Du tar ut penger så det blir 1 000 kr til sammen. Hvor mye kontanter får du?

Oppgave 6.34 Snakk sammen.

Vet du hvor høy rente og hvor store gebyrer det er i din bank?

Sarah skal kjøpe leilighet

Sarah: Hei Asli. Jeg skal kjøpe leilighet. Jeg har akkurat vært i banken og fått lån!

Asli: Hvor mye penger har du lånt?

Sarah: Jeg har lånt 800 000 kr. Jeg skal betale tilbake lånet på 20 år.

Asli: Hvor mye må du betale i måneden?

Sarah: Jeg skal betale like mye penger hver måned. Det er 4 % rente per år. Da må jeg betale omtrent 5 000 kr hver måned.

Asli: Hvordan har du regnet ut det?

Sarah: Banken har regnet det ut for meg. Det er litt vanskelig. Men du kan regne det ut på Internett.

Asli: Du skal betale 5 000 kr hver måned i 20 år. Det blir mye mer enn 800 000 kr! Det blir 5 000 ganger 12 ganger 20, og det er omtrent 1 200 000 kr.

Sarah: Ja, jeg må betale ekstra penger til banken i tillegg til lånet. Det er ikke gratis å låne penger. Banken skal ha renter.

Oppgave 6.35 Er dette riktig? Sett X.

	Ja	Nei
Sarah skal kjøpe rekke-hus.		
Sarah har lånt 800 000 kr.		
Penger vi har i banken, heter gjeld.		
Sarah må betale 5 000 kr hvert kvartal.		
På 20 år må Sarah betale 1 200 000 kr til banken.		

Ord-forklaringer**avdrag**

litt av lånet, det vi betaler ned på selve lånet

effektiv rente

alle ekstra penger vi må betale til banken, både renter og gebyrer

gjeld

noe vi skylder og skal betale tilbake

sikkerhet

her: garanti som banken har i forbindelse med et lån, for eksempel at den eier en del av boligen

Lån

I mange kulturer er det vanlig å låne penger av familien. Nordmenn låner ofte penger i banken. Vi må betale pengene tilbake til banken.

Pengene vi betaler tilbake av selve lånet, heter **avdrag**. I tillegg betaler vi ekstra penger til banken for å få lov til å låne pengene. De ekstra pengene kaller vi renter. Vi betaler også gebyrer til banken når vi tar opp lån, og når vi betaler ned på lån. Rentene og gebyrene til sammen heter **effektiv rente**.

Den effektive renta sier hvor mye ekstra vi totalt må betale til banken.

Pengene vi skylder banken heter **gjeld**. Hvis du har mye gjeld, betaler du mindre skatt.

Renter på lån kan være veldig forskjellige. Bolig-lån har oftest lavest rente. Lån til bil og lån til forbruk har ofte mye høyere rente. Det er fordi banken har **sikkerhet** i boligen. Hvis vi ikke greier å betale bolig-lånet vårt, kan banken få pengene sine tilbake når boligen blir solgt. Hvis vi ikke greier å betale et forbruks-lån, har ikke banken noen sikkerhet.

Det er forskjellige måter å betale ned lån på. Noen lån betaler vi ned med like mange kroner hver gang, som Ayse i historien. Det meste av det vi betaler til å begynne med, er renter. På andre lån betaler vi like store avdrag hver gang. Da betaler vi mest til å begynne med, fordi det er mest å betale renter av da.

Oppgave 6.36

Peter låner 500 000 kr i banken. Renten er 4 % per år. Peter betaler ned på lånet 1 gang hvert år. Da betaler han 25 000 kr i avdrag. Han betaler også renter for et år på det som er igjen av lånet.

- a) Hvor mye renter blir det etter det første året? _____
- b) Hvor mye betaler Peter til sammen i renter og avdrag etter det første året? _____

Oppgave 6.37

Fatima låner 800 000 kr i banken. Renta er 3 % per år. Fatima betaler ned lånet over 20 år. Hun betaler like store avdrag hvert år.

- a) Hvor store avdrag betaler Fatima hvert år? _____
- b) Hvor mye renter blir det i løpet av det første året? _____
- c) Hvor mye betaler Fatima til sammen i renter og avdrag etter det første året? _____
- d) Hvor stor er gjelda til Fatima etter det første året? _____

Oppgave 6.38

Yusuf kjøper en vaskemaskin som koster 6 000 kr. Han tar opp et forbruks-lån og skal betale vaske-maskinen 1 år etter at han kjøpte den. Den effektive renta er 20 %.

- a) Hvor mye betaler Yusuf i renter? _____
- b) Hvor mye betaler Yusuf totalt for vaske-maskinen? _____

Budsjett

[illegible]